

પાનુ ૧૮૮૭

યાને

“અસર લાગે સોખતથી”

“દુઃખ પામે મહોખતથી”

નાટક ત્રણ અંકી.

૨૭૮૭

રચીને પ્ર.સિદ્ધ કરનાર.

રણછોડભાઈ શકીરભાઈ.

દોહરો.

અતુલાઈ વાંચો પ્રેમથી, કરો મન વિચાર;
માન વધે એમા ધણી, સમજો નરને નાર.

મુરત, આદ્યક્ષ પ્રેસમાં મંચેરણ જમશેદજી પોસવાલાએ
છાપ્યું.

સંવત ૧૯૪૨ સને ૧૮૮૬.

કીંમત ૪ આના.

GO

DE

સ્ત્રી ચતુરાઈ.

ચાલે

“અસર લાગે સોખતથી”

“દુઃખ પામે મહોખતથી”

નાટક ત્રણ અંકી.

સ્થાને પ્રસિદ્ધ કરનાર.

રણછોડલાઈ શકીરલાઈ.

દોહરો.

ચતુરાઈ વાંચો પ્રેમથી, કરો મન વિચાર;
ગાન વધે એના ધાતુ, સમજો નગ્ને તાર.

—:૦:—

ત, જોવાનું પ્રેમમાં મંચેરણ નમશેરણ પોસવાનાંએ
છાપ્યું.

શંભુ ૧૯૪૨ સને ૧૯૮૬.

શ્રીમત ૪ આના.

નાટક પાત્ર.

— ૧૦૦ —

હીરાલાલ..... સૈનાપુર શહેરનો સોદાગર.

માણેકલાલ..... હીરાલાલ સોદાગરનો પુત્ર.

અંપકલાલ..... (નગરશેઠ) હીરાલાલનો મિત્ર
પાછત્રથી વેવાઈ.

કાશીદાસ..... હીરાં સોદાગરનો મહેતા.

જુરૂદ્દીન..... ભાડલુખ્તે.

ચાકર, નફર, ગાડીવાન, 'ધ્રાહ્મણ, દોસ્તદારો, દેવ, વીગેરે

અંદનાગવરી..... હીરાલાલ સોદાગરની સ્ત્રી.

પેમાગવરી..... અંપકલાલની ધણીઆણી

તારાગવરી..... અંપકલાલની પુત્રી, તથા
માણેકલાલની સ્ત્રી.

અંપાળખશ..... વેસીયા.

ભીખી..... એક ચાલાખ દાયણ

દાસી, લોંડી, સગા વફાલા વીગેરે.

સ્ત્રી ચતુરાઈ નાટક.

—૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦—

૪૨૪૨ સ્તુતી.

(મણુ તારે નામકી લેહે મોહે લાગી,) એ રાહ.

મણુ તારો ઉપકાર છે મારે માથે,

જેટલું હાથેકરીએ તેટલું સાથે; (ટક)

વિનતી કરીએ આજ તમારી, આરંભીએ ભલી ભાતે. — મણુ

બાલક છઈએ મણુ તમારા, તમે રાખો હમારી લાજ. — મણુ

અતી ઉમંગે નાટક કરીએ, થજો સ્થાય તમે આજ. — મણુ

વિદ્ર દુર કરજો મણુ હમારા, હિમત હમારું સાથે. — મણુ

બોધ આપો કૃપા કરીને, એતો રંક બાલકને કાજ. — મણુ

—:૦:૦:—

અંક પેહલો. પ્રવેશ પેહલો.

(સ્થલ હીરાલાલ સોદાગરનો મહેલ)

હીરાલાલ— (કાશીદાશને) આજે કંઈ હજી સુધી ચંપક લાલ આવ્યાનહીં.

કાશીદાશ— હવે આવ્યામાં, પણ તમેએ ગાડીવાનનો પગાર શું આપ્યો માટે તે પગારને પેટે ઉધરાવો.

(હીરાલાલ ઉધરાવેછે અને કાશીદાશ ઉધારેછે એટલામાં ચંપકલાલ આવેછે.)

હીરાલાલ— અહો મારા મિત્ર ચંપકલાલ તમને હમણાં યાદ કર્યા હતા,

ચંપકલાલ— એટલું બધું તે શું કામ પડ્યું.

હીરાલાલ— કામતો કંઈ નહીં, પણ આજે માહિતી એવા વિચાર છે કે, આપણી ગાડી જોડાવી વાડીએ નહીં,

કેમકે ઘણા દીવસ થયા આપણે ગયા નથી, માટે જશ જેઈએ તો ખરા કે વાડીના કેવા હાલ છે.

અંપકલાલ—ચાલો ત્યારે જઈ કરો, કેમકે દસ વાગી ગયા છે પણ કંઈ અડચણ નહીં, લગાર મોકું થશે એવું.

હીરાલાલ—(નાકરને) અહ્યા દેવા, (દેવો આવે છે.)
દેવો — કેમ રોક સું કામ છે.

હીરાલાલ—જા, અડપથી માણેકલાલને નીશાળેથી તેડી લાવ. (દેવો જાય છે, તે માણેકલાલને તેડી લાવે છે.)

માણેકલાલ—કેમ? બાપા! આજ ક્યાં જવું છે.

હીરાલાલ—આપણી વાડીએ જવું છે પણ જો રશોઈ થઈ ચાલ, હોયતો જમીનેજ જઈએ.

માણેકલાલ—બાપા! રશોઈતો તઈયાર છે.

હીરાલાલ—ચાલો, ત્યારે જમી લઈએ, (અંપકલાલને) ચાલો અંપકલાલ જમવા.

અંપકલાલ—નહીં સારુંબ હું ઘેરથી જમીનેજ નીકળ્યા છું તમે જમીઆવો હું ઊઠો છું.

(હીરાલાલ અને માણેકલાલ જમવા જાય છે અને જમી અહીં ગાડીવાંનને બોલાવે છે.)

હીરાલાલ—(ગુંસાથી) અહ્યા ઉઠા! ગાડીલાવ, સુબર !
કેટલીવાર ચાલ જલદી,

ઉકે—(બીહીને) સાખ! ગાડી તો કેવારની જોડી છે,

હીરાલાલ—ચાલો અંપકલાલ, (વાડીએ જાય છે.)
પરદો પડે છે.

પ્રવેશ બીજા.

(સ્થલ વાડી ખંને દાસ્તદારોની વાત અંત.)

હીરાલાલ—અથા વાલીઆ.

વાલીઆ—(હાથ જોડીને) સાહેબ! શું હુકમ છે.

હીરાલાલ—જા! જોતણુ દાડમને પાંચેક જમરખલાવ.

(વાલીઆ યેવા જાયછે. ને સારા સાગ દાડમ, જમરખલાવી આપેછે ને હીરાલાલપોતાના છેકરાને આપેછે)

અંપકલાલ—(હીરાલાલને) રોક, ગુલાબના ઝાડ કેમ સુકાઈ મયં છે વાઈ.

હીરાલાલ—એમાં નોકરનો વાંકછે; કારણકે બરાબર ઝાડને પાંણી મળેતા સારા સુકાય. પણ આ નોકર ઠીક નથી એહાડકાનો હરામછે. એને સું કહીએ, પણ કંઈ નહીં; એના પગાર આપણે વધારીશું તો બરાબર ઝાડની સાચવાણુ કરશે માટે આજથી એનો પગાર વધાઈ.

અંપકલાલ—ભાઈ પગાર વધારવાનું સું કાંમછે; તેના કરનાં એને પાણીયું આપીને બંને હોશીયાર હોયતો સારું.

હીરાલાલ—હમણા ક્યાં સોધવા જઈએ હાલતો એનેજ રાખો પછી સહ થઈ રહેશે.

અંપકલાલ—હવે તમે બધી વાત જવાદો ને મારી એક વાત તમે કાને ધરોતો હું કહું કેમકે એ વાત કંઈ નાની શુની નથી, માટે તમેજો ધુસ્તો નહીં થાઓ તો કહું.

હીરાલાલ—ભાઈ અંપકલાલ, તમારે જવાત કહેવી હોય નેં સુખેથીકહો મારે કંઈ રીત નથી કે ધુસ્તો નથી.

અંપકલાલ—ત્યારે સાંભલો. તમારો પુત્ર માણુકળાલ એને ચહારી પુત્રી તારાગવરી એ બનેનો વીવાહ કરવો.

હીરાલાલ—અરરર! એ ચહારે મોહોડેથી હા કેમકહેવાય. માટે તમે એ વાત કહીને હું માનું છું, પણ હું મારા માણુકલાલની માને કહું પછી એ બીચાર આપણુ કમુલ કરીએ; પણ એમનો કંઈ નહીં કહે જે આ દેસતોરો આ ને હું ને.

વાઈ થયા પણ કંઈ હરકત નહીં લોકો. જખ મારેછે માટે એ વાત બંધ રાખો હું કાલે તમને ખુલાશાનો જવાબ આપીશ તેથી તમે કાલે આપણે ઘેર જરૂર જરા વેલાસર આવકું. ચાલો હવે ગાડી નેજાવી ઘેર જઈએ.

અંપકલાલ—હીક ત્યારે હું તમારો રાખદ માથે ચડાઉં પ-
ણ પુછવાનું એટલુંકે તમારી ખુશી છે કે નહીં.

હીરાલાલ—મારીતો પુછું મરજી છે પણ ઘરવાલીને પુછવું તો નેજાએ નહીતો રંડ પછાડી બડ બડાટ કરે તે શું કામનું.

અંપકલાલ—ચાલો ત્યારે હું કાલે વેહલો આવીશ.

બધા ગાડીમાં બેસીને જાયછે અને પડદો પડેછે.

પ્રવેશ ત્રીજા,

(હીરાલાલનું ઘર,)

હીરાલાલ—(અંદનાગવરીને)એ! અલી? સંભલેછે કે !

અંદનાગવરી—(અંદરથી) એ શું! કહો છો.

હીરાલાલ—તું આવતો ખરી પછી તને કહું.

અંદનાગવરી—(આવેછે) લો, આવી કેહો હવે.

હીરાલાલ—જરા ધીરી પડ, અને હું પુછું તેના બ-
રાખર જુવાબ આપ, આમ ઘાભરી શીદને થાએછે.

અંદનાગવરી—લો ત્યારે કહો હવે!

હીરાલાલ—કાલે હમે વાડીએ ગયા હતાં ત્યાં મારો
જ મિત્ર અંપકલાલ છે તેને એવી વાત કરી કે—

અંદનાગવરી—કહો, કહોની કેમ અચકી ગયા.

હીરાલાલ—મેં જાણ્યું કે કેઈ આવ્યું. પછી તેને કહ્યું
કે તમારો પુત્ર માણેકલાલ છે ને માહરી પુત્રી તારાગવરી
એ બંધેના વિવાહ કરવાની મરજી છે, એ પ્રમાણે મહને ક
હ્યું પણ તારો શું વિચારછે, કરવા કે નહીં કરવા, તે મહ
ને વેહલી કહે, કેમકે હમણા તે આવશે,

અંદનાગવરી—મારી તો ખુશી છે પણ તમને ખાહું લાગેતો હું નહીં નાણું, માટે હું તો કહું છું કે વિવાહ કરો તો સારું, છોકરીપણુ રૂપગુણની ભરેલી છે, મેં એવી વાત ઘણાને મોહાડે સાંભલી છે ખરી

હીરાલાલ—હવે તે તો હું એપણુ નાણું છું પણ હમાણુ તે આવશે માટે હા કહું કે નહીં.

અંદનાગવરી—હા કહેતો ઘણું સારું, કેમકે આવું રૂ-કુ ઘર મુકી ખીન્નું સોધવા જઈએ, તમે (વચાર મુકીદો અને હાજ કહેજો.

(જાય છે)

(એટલામાં ચંપકલાલ આવે છે.)

હીરાલાલ—આવો ચંપકલાલ, (એમ કહી બેસાડે છે.)

ચંપકલાલ—કેમ પછી પેલી વાત પુછીતી કે ?

હીરાલાલ—હા વાત પુછી, પણ તેની ઘણી ખુશી છે તેમ, મારી પણ છે. હવે આપણુ 'પ્રાંભણુ'ને બોલાવીએ.

(હીરાલાલ નોકરને બોલાવવા મોકલે છે પછી નોકર 'પ્રાંભણુ'ને તે ડી લાવે છે)

પ્રાંભણુ—(હીરાલાલને) જજેકાર થાઓ, ભાઈઓની વા
હીરાલાલ—આવો માહારાજા, (તેને બેસાડે છે) [ડી વધો

પ્રાંભણુ—કેમ જજમાનરાજા કંઈ ધી કેળા થાય એવું છે કે,

હીરા—તારાગવરી, ને માણેકલાલની રાસ કેવી આવે છે,

પ્રાંભણુ—ધન, મકર, નાસતાને પકર, મીન, મેષ, ને કું

ભ' ખીલાડી પાડે ખુમ' રાસતો ચોખ્ખીને ચત જવી

આવે છે એમાં કંઈ ફેર નથી, છોકરી માંજે આઠ ને છા

કરો માંજે ચાર; માટે વીચાર મુકીદો કંકુના કરી નાંખા!

હીરા—હવે લગન જુવો.

પ્રાંભણુ—(ટીપણુંકાઢી જુવે છે,) પરમ દહાડે નામનાલ-

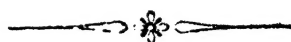
ગન ચોખ્ખા છે, માટે તમે હા કહી દો.

અંપક— આપણે ક્યાં ના છે, (હીરાલાલને) ત્યારે તમે શામચી તઈયાર કરો હું નાહું.

હીરા— હમારે શું ખોટ છે. બધું તઈયાર છે.

(અંપકનાલ ત્વંથી વદાય થયા એટલે હીરાનાલ પણ ભરી ને ઘરમાં ગયા.)

પ્રવેશ એથો (સ્થલ હીરાલાલનું ઘર.)

(પેમાગવરી બેઠી છે અને શિરાનાલ આવે છે.)

પેમાગવરી—માણનાથ, કેમ આજે વાર લાગી,

અંપકલાલ—આપણી છોકરી તારાગવરીના વીવાહ આપણા હીરાલાલના છોકરા માણિકલાલ સાથે કર્યું છે.

પેમાગવરી—હેં ! તમે ક્યાં; ના,ના, સાચુ કહો-ની,

અંપકલાલ—વરી નાના ને હાહા તે કેવું, લગ્ન પણ પરમ દહાડે નોમના લીધા છે માટે તારે જે કંઈ જાઈએ તે મં ગાવ નહીંતો કન્નેતી થશે.

પેમાગવરી—લાવવાનું તો ખીલકુલ નથી સગા સંબંધી ને આજથી તેહાવો કેમકે લગ્નના દીવસ હુંકડાં આવી લાગ્યાં છે.

અંપકલાલ—સગા સંબંધીનેતો હું કાગળ લખીતેડી મંગાઉ હું તું શું કરતા કીડર કરે છે. (એમકડી કાઠ લખવા બેઠી છે)

પેમાગવરી—(ભુરસાથી) કાગળ લખતા પણ કેટલી વાર.

અંપકલાલ—(જોરથી) દાઉદખાં, દાઉદખાં, દાઉદ;

દાઉદખાં—(પ્રવેશ કરી) કીઉ સાબ ક્યા હુંકમ હે,

અંપકલાલ—અંદર ક્યા કરતાથા?

દાઉદખાં—સાબ ગલાસ સાફ કર રહ્યા થા.

અંપકલાલ—લે એ ચીકીઆં, ઇસકે ઉપર નામ લીખે હુવે હચે; હસકા નામ હોવે હસકુ દેકર જલદી આ,

દાઉદખાં—ખોત ખુબ સાબ. (બાથ છે)

અંપકલાલ—(પેમાગવરીને) કેમ અહી હવે કંઈછે?

પેમાગવરી—ના, પાણુ દરજીને ત્યાં કોને માકલોછો, છોકરી પહેરસે શું.

અંપકલાલ—હમના દાઉદખાં આવસે તે તી પાસે મંગાઉછું.
(એટલામાં દાઉદખાં આવેછે.)

દાઉદખાં—સેઠ, સખકુ ખેડે આયા.

અંપકલાલ—અછા હુવા.

દાઉદખાં—અછા કયા હુવા સખતો લીકાકા ખાંચકે ઊંગ લી કાઠને લગ ગએ કે એક દો દીનમે કયા હો ગયા એતો વો કહેતે હર્યેને કે, તુરત મંગનાને તુરત ખીયા.

અંપકલાલ—ચલે અમ શીર મત ફીડ દરજીકે વાંહ નાકે અપની તારાગવરીકે ખાસ્તે કપડે સીલાને દીએહે શો નાકે જ લદી લા. ઉસ્કા આજકા ખાંચેદા હએ.

દાઉદખાં—ખોત ખુબ સાખ.

[દાઉદખાં દરજીને ત્યાંથી લુપ્ત થવાની આપેછે.]

અંપકલાલ—કીડોં લાયા

દાઉદખાં—હાં સાખ લીજએ.

અંપકલાલ—લે, એ કીલી, ઉસ ઇસકોત્રીમે રખદે, સતકુ નીકાસને પડીંગે

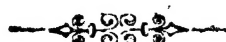
દાઉદખાં—કાચકું.

અંપકલાલ—તેરેકુ ખખર નહીંહે, આજ સતકું હીરાલાલ લકા લડકા અપની તારાગવરીકે શાથ પરાણુનેકુ આએગા.

દાઉદખાં—જખતો સાખ એ હાંડી, બાલશટ, ચીમ તી આ, સાફ કરતા હું.

અંપક—નાઓ, જલદી કરો.

(દાઉદખાં જાયછે, અને અંપકલાલ આરામ લેયછે.)
(પરડો પડયો.)

પ્રવેશ પાંચમો.

(હીરાલાલનું ઘર.)

(હીરાલાલના ઘર આગલ નોખતો ઝાંઝ વાગી રહ્યા છે ને માણેકલાલને પરણાવવા લઈ જાય છે.)

હીરાલાલ—(નોકરને) દેવા, જાતો મારી પેટીમાંથી જામો, પીછોરી લઈ આવ.

દેવો—જાડં સાહેબ, (દેવો ઝડપમાને ઝડપમાં ખાટ લાની પાતી ઉંચકી લાવે છે. તે જોઈ રોડ મારીને કાઢડે છે, ને ફરીથી જામો, પીછોરી લાવી આપે છે.)

હીરાલાલ—દેવા, જાતો એક ૫૦ મશાલ લાવતો.

(દેવો મશાલવાલાને પકડી લાવે છે.)

મશાલવાલા—અરે, હીરાલાલ ચોં ગયા,

હીરાલાલ—રાંડના સકના ઉભા નથી રહેવાતું.

ઘોડાવાલો—સાબ ઘોડા ખોટી હોતાય.

વાળવાલા—ચલોને સાબ, કીતની દેર મોંખી દુખગયા.

હીરાલાલ—હવે તઈયારી, સાજનના લોકો ભરાતા જાય છે, એમ ઘાભરા થું થાવોછો તમારે ગમેતો પછસો પછસો વધારે લેજો. પછી કંઈ છે.

(મોટા ધામ ધુમથી વરઘોડો કાઢડે છે, પછી વેવાઈને ત્યાં વરઘોડો ઉતારે છે, ને ખાહણ પરણાવે છે.)

ખાહણ—કાલીગાંડી સાલદાન ! વર પરણે સાબદાન ! તારા ગવરી પરણે સાવધાન ! માણેકલાલ સાથે સાવધાન !

(પછી ખામણ પરણાવી રહે છે, અને વર કન્યા ઘેર જાય છે ને જતાં જતાં સઘળી સ્ત્રીઓ ગાય છે)

(મારારે સ્વામી બોલોની વહાલા) એ રાહ.

બેનીરે આજ દહાડો છે રૂડો,

માણેકલાલ દેખાય છે સુરો.

(ટક)

એને મળી તારાગવરી કેવી,
 દેખાય જાણે ચંદ્રકળા જ્યોતિ; — એનીરે ૧
 પહેરી નાંકમા સોભીતી વા'લી,
 ભરી દીધી માથા ઉપર જાળી; — એનીરે ૨
 દીપે હાર ગળામાં ઘણા ભારી,
 દેખાય છે એતા સોભીતી નારી; — એનીરે ૩
 ઈશ્વર જોડે રાખજોની રીત,
 હમેતા ગુણ ગાઈએ છે પ્રીત. — એનીરે ૪
 (પરદો પડેછ.)

પ્રવેશ છઠો.

(માણિકલાલને પરણાવી ઘેર લાવેછે, અને તારાગવને
 તેડવા આવેછે, પછી વદાય કરે છે.)

હીરાલાલ—(ચંદનાગવરીને)કેમ અલી? હવે આપણે
 શાન્ત થઈ કેની.

ચંદનાગવરી—(ગુસ્સાથી) હા, ખડું મજાનું થયું એસી
 રહોની દહાપણ દોલતાં, અમથા દહાપણ દોલ્યા કરોછ.

હીરાલાલ—કેમ વાર, કંઈ મીજાશ ગયલો દેખાયછે.

ચંદનાગવરી—તો શું જાય નહીંતો રહેકે, હવે આપ
 જા છાકરો મોટો થયો, મોટે તમે રોજને રોજ કરવા જા
 વા છો તે ઠીક નહીં, ને હવે તમે ઘરમા એસો. ને આપ
 જા માણિકલાલને ગાડી સોંપો.

હીરાલાલ—આહો! એજકેની, માહરે ક્યાં નાછે, એ
 લારક એને ગાડી ઘોડે કરવાદો હું મારે ઘરમાં એસીશ.

ચંદનાગવરી—ત્યારે એને રોજ પાકીટખરચ શું આ
 પસો તે કહીદો મને વાર લાગેછે.

હીરાલાલ—(મરકરીમાં) ઝાહો! વલી પાકીટ. ખસ્ય પાણુ આપવાનો કે.

ચંદનાગવરી—(મીનરાથી) શું, તમે ફરવા નાવોછો ત્યારે કંઈ ખસ્યતાં નહીં હોય કે.

હીરાલાલ—ત્યારે આપણે શું આપીએ.

ચંદનાગવરી—એમાં શું આપીએ ને. શું નહીં આપીએ, કસ્યાં કરોછો.

હીરાલાલ—જા ત્યારે હું મારે સમજીને આપીશ.

ચંદનાગવરી—ના, મને કહો.

હીરાલાલ—આપણે એને રાજ દસ રૂપીઆ આપીશું હવે થયું (ચંદનાગવરી ન્યાયછે ને માણેકલાલ આવેછે.)

માણેકલાલ—(આવીને.)

[ત ક્ર કસદ અચે દેવ બેદાદક—એ રાગ.]

જાઉં છું પીતાજી, હું ફરવાને આજ?

ફરીને હું આવીશ સમીરે સાંજ?

રજા આપી માતા એ પુરી છે આસ?

લેવા આજા આબ્બા છું તમારી પાસ?

હીરાલાલ—[એજ રાગ.]

નથી કહેતો ના બડાલા પુત્ર તને?

કરતો ના એવું એબ્બ લાગે મને?

સોંપુ ગાડી ઘોડા તુજને માહેરા?

હજુરીમાં આપું નોકર તાહેરા?

માણેકલાલ—પિતાજી, હું જાઉં છું

હીરાલાલ—લે, આ દશ રૂપીઆ. (આપેછે)

(માણેકલાલ દશ રાં લઈને જાયછે.)

પ્રવેશ સાતમો.

(સ્થલ રસ્તો.)

(મોતીલાલ, રતીલાલ, ચુનીલાલ ની વાત ચીત અને માણેકલાલનું આવવું.)

મોતીલાલ—દોસ રતીલાલ આજે તો ચંપાબખસને ત્યાં જવું છે; કેમકે માણેકલાલે મને કહ્યું હતું કે તમે મીઠા ભગવાનના નાંકા આગળ હોવા રહેજો, હું ગાડી લઈને આવીશ, પણ હજી આવ્યા નહીં.

રતીલાલ—ત્યારે તો આપણે ખેંસો.

ચુનીલાલ—ખેંસો છો ક્યાં એ પેલી ગાડી આવી.

(ગાડીમાં બેસી માણેકલાલ આવે છે અને ઉતરીને વાત કરે છે.)

માણેકલાલ—ચાલો મોતીલાલ.

રતીલાલ—હમે જાણ્યું કે નહીં આવશે.

ચુનીલાલ—કંઈ ઘરમાંથી અટકાવ કર્યો તો શું.

માણેકલાલ—મને કોણ અટકાવનાર છે.

મોતીલાલ—કેમ વાર કોણ અટકાવનાર છે.

માણેકલાલ—અટકાવનાર તો ફક્ત મારા બાપા અટકાવે પણ મને ખુલ્લી રજા આપી છે કે શુખખેથી તું ફરવા જાણે પણ મને શીખામણ દીધી છે કે કોઈ લુચ્ચા માણસની દોસ્તી કરીશ નહીં.

રતીલાલ—એ વાત વાજબી છે.

ચુનીલાલ—ચાલો હવે આપણે ક્યાં ફરવા જવું છે.

માણેકલાલ—આપણે મોતીલાલ જાણે કેમકે આપરે થી મોહતા છે.

મોતીલાલ—જુવો લાઈ મારે તો એવો વિચાર છે કે આપણે પેલી ચંપાબખસને ત્યાં જઈએ કેમકે એને હમણાં નવા નવા ગાયણો બનાવ્યા છે. માટે મારો વિચાર તો તે જ ગાયણું સાંભલવાનો થયો છે.

રતીલાલ—મારી પણ એવીજ મરણ થાયછે,

માણેકલાલ—કેમ ભાઈ ચુનીલાલ તારો શું વિચારછે

ચુનીલાલ—જે ભાઈ આપણે જઈએછતા ખરા પણ તે એક ગાયણના હજાર રૂપીઆ લેયછે, માટે તમારી પાસ હોયતો ચાલો કેમકે મારી પારોતો કુટી બદામ પણ નથી.

માણેક—રૂપીઆની શું ખાટ છે. આજે હું મારા ઘરમાંથી દસહજાર રૂપીઆ તરફડારી લાવ્યો છું.

ચુની—(ઝડપમાં) ત્યારેતો ચાલો મઝા મારીએ.

[બધા વેશીયાને ત્યાં જાયછે.—પરદો પડ્યો.]

—:00:—

અંક બીજા. પ્રવેશ પહેલો.

[સ્થલ વેશીઆનું ઘર]

(વેશીઆ બેઠીછે અને માણેકલાલ તથા તેના દોસ્તદારો સાથે આવેછે. અને તેની પછાડી છુપામીતે કાસીદાસ (મેહેતા) નું આવવું અને તેનો બપો તમાસો જોવો)

અંબા બખશ—આઈએ સોઠ બેઠીએ (એમકહી બેસાડેછે)

માણેકલાલ—કેમ સરકાર હવે કંઈ નવું નવું કહાડસોકે?

મેતીલાલ—હં, હં, હં! ભલા માણસ સરકારને કોણે કહેવાય; તમને કંઈ અક્કલ છેકે નહીં.

રતીલાલ—અક્કલતો તારી જતી રહીછે, સુરતી માંણસ નો ધારો કે, બધરાને સરકારજ કહે.

ચુનીલાલ—ઓ યસ નોટ આ મીશટેઈક ઈનઈટ.

માણેકલાલ—ઠંકયું મીં ચુનીલાલ.

મેતીલાલ—અંબાબખશ, હવે તમારું ગાનું સર કરો.

અંબાબખશ—આપકી હજુરમેહું સાબ.

માણેકલાલ—(પોતાની પાસેથી બે હજાર રૂપીયા આવે છે) લોઅબ ગાના સર કરો. (અંબાબખશ નીચે મુજબ ગાયછે)

ચંપાબખરા—

ગાયન

(આજ રયામ મોહલીના ખાંસરી બજાઈરે) એ રાહ.
દેખ રહી ફજરકી રાહ, આજ મોરે પ્યારેકી;
આજ મોરે પ્યારેકી લો, આજ મોરે પ્યારેકી—દેખરહી
પ્યારે તેરી મહોબતમે દીલ મેરા ફટ ફટ ગયા;
અબકેતો જાને નહાં, જોબન એ લુટાનેકી.—દેખરહી
તુંહી પ્યારા દીલદારહે, જાન જાતાહે મેરા;
તુજકુ મેં પકડ રખું, દીલતો મેરા દેનેકી.—દેખરહી

મોતીલાલ—વાહ! ચંપાબખરા ખુબકી.

માણેકલાલ—ખસ, એ ગાના બંધ કરો એાર કુછ અછી
ચીજ નીકલો.

(ચંપાબખરા ફરીથી ગાનું ગાયછે.)

—ગાનું—

હજારો મેરે દીલકા એ મોતી, (એ વાર.
એ મોતી મેરા સોઠ બડા હે, સારા દીન ધનાકુ જોતી.—હજારો
માણેક દેખકર મેં લલચાઈ, પલંગકુ છોડમે લોટી.— હજારો,
ચુનીકે ચંદમે છુપગચા તારો, રતીલાલકું કંઈ મેં કોટી—હજારો,
જાન જાનતો એહી હમેરા, જાન ખીગર ફીરે રાતી.—હજારો
ચાર આનેકે પાન મંગાજો, દીનકી અઘેલી મેં ખોટી.—હજારો

રતીલાલ— સાખાસ ! સાખાસ !! ચંપાબખરા સાખાસ!

માણેકલાલ— ચંપાબખરા, અબતો રજાહે.

કાશીરામ—(સંતાઈને) ભાઈએ ગાનુંતો ઠીક સાબખુ
હવેતો રોઠ રજા માંજેછે, પણ ઘરતો સું ભાઈની ફજેતી થાય-
છે, તેતા જોગં.

ચંપાબખરા— અબ કબ મેરખાની કરોગે.

માણેકલાલ— મેરખાની તો હવે તમારી જોઈએ.(જાયછે)
(પડદા પડેછે)

પ્રવેશ બીજા.

(સ્થલ હીરાલાલનું ઘર)

(હીરાલાલ મેં યાછે અને કાશીદાસ આવે છે.)

હીરાલાલ—કેમ કાશીદાસ, કંઈ આજનો ઘણાજ મોડા.

કાશીદાસ—રોડ, મોકુ થયું હશેતો કંઈ કામ માટે થયું હશે વગર કામેતો નહીં થયું હોય.

હીરાલાલ—હેવાતે શું કામમાં મોકું થયું. તે જરા કહેશો?

કાશીદાસ—તે કહેવા જવું નથી, અને કહીપતો તેમાં તમારી આખર વધે એવું નથી. માટે માફ કરો.

હીરાલાલ—જેવુંતે શું થયુંકે એમા આખર પણ નહીં વધે, ને વલી એમાં માફતે શું કરું તે મને તાકીદે કહો.

કાશીદાસ—સેડ કહીસતો ખરો પણ એમા માલ નહીં માટે એ વાતજ જવાદો.

હીરાલાલ—બસ નહીં મને કહો.

કાશીદાસ—ત્યારેતો સાહેબ કહ્યા વગર છુટકો નથી.

હીરાલાલ—બોલ સું કહેછે. મારા પેટમાં ધાસકો પડચાછે, માટે જલરીથી કહે.

કાશીદાસ—આપણા પુત્ર માણિકલાલને તમે એ ફરવા ની રજા આપી, પણ તેમ ફરવાથી એ પુત્ર ખરાબ માણસો ની દોસ્તી કરીને બદ ફેલીમાં પડચાછે.

હીરાલાલ—તમે કેમ જાણ્યું?

કાશીદાસ—સાહેબ, જાણ્યું ત્યારેતો તમને કહું છું; કેમકે હું નજરે નજરે જોઈને આવ્યો છું.

હીરાલાલ—સું જોઈને આવ્યા તે મને ખુલાસાવાર કહો?

કાશીદાસ—ત્યારે ખુલાસાવાર સાંભલો. આપણા રોહરમાં કોઈ ચંપાબખરા નામની વેશીઆ કેટલાએક દીવરા થયાં આવી છે તેને ઘર મેં, માણિકલાલને તથા તેના ખરાબ ચાલના

દોસ્તદારો ને મેં તે વેશીઆના ઘેર તરફ જતા દીઠા. તેથી હું
તેઓની પાછળ ચર્યા જોવાને ગયો હતો, ત્યાં માણિકલાલ
સેઠ 'એ હજાર' રૂપિયા તે વેશીઆના મોઢાં આગળ મુક્યા,
અને તેનીયારે 'ગાનુ' કરાવ્યું. તે ઉપરથી મેં વિચાર કીધો કે
શકેતા રોજ પાકીટ ખરચ માટે દસ રૂપિયા આપે છે, ન
આ એ હજાર રૂપિયા ક્યાંથી લાભ્યા હશે. માટે તેની તપા
સ કરેથી 'માલમ' પડશે.

હીરાલાલ—શું! બોલો છ કે, બકો છ, એમ કદી પણ બ
નેજ નહીં.

કાશીદાસ—ત્યારે શું, હું જુઠું બોલું છું કે.

હીરાલાલ—જોઉં છું, કંઈ ભોંયરં તો નથી ઉઘાડ્યું.
(જાય છે અને — પરદા પડે છે.)

—:0:0:—

પ્રવેશ ત્રીજા.

(સ્થલ હીરાલાલનો ચોરદો.)

હીરાલાલ—(મીઞારથી) અલ્યા દેવા, (દેવો આવે છે
દેવો—૭ સાબ શું હુકમ છે.

હીરાલાલ—જા, ઘરમાથી સેઠાણીને બોલાવ.
(દેવો, જાય છે, ને સેઠાણી ને તેડીલાવે છે)

અંદનાગવરી—કેમ શું કહો છો ?

હીરાલાલ—(ગુસ્સાથી) તારા બાપની મોંઢાણુ રંડ સંખ
ણી દાડી થવા આવીતી.

અંદનાગવરી—શું ધાડ આવી, બલ્યા આવોતે સ્વભાવ
રોજને રોજ ગાળો ભાંડો છો.

હીરાલાલ—તો રંડ તારી અફલે ચાલ્યો તેમાં મારી
આખર કોડીની થઈ ગઈ.

અંદનાગવરી—કેમ શું થયું? જરા ધીમા પડીને કહો

તો ખરા આમ આકલા શીદને થાઓછો.

હીરાલાલ—આ તાહરા જાણતરે આપણી આબરૂ વધારી એ પ્રમાણે આપનું ઘડપણ પાળરો; આજે મેં કંટલાએક સારા માણસોને મોંહેડેથી એવી વાત સાંભળીછે કે આપનો માણુકલાલ કોઈ વેશીયાને ત્યાં કંટલાએક લક્ષ્મી દોસ્તદારોની સાથે ગયા, અને એ હજાર રૂપીયા મુકી આવ્યો, એવી ખબર સાંભળતાજ મેં આપણા ભોંયરા તપાસી જોયાંતો એક ભોંયર ખાલી દીકું.

(વાતો કરેછે એટલામાં માણુકલાલ આવીને ખારણુ ઠોકેછે)

અંદનાઘવરી—કોન છે?

માણુકલાલ—એતો હું માણુકલાલ.

હીરાલાલ—ચાલ આમ આવ બેહલો.

માણુકલાલ—(આવીને)કેમ શું કહોછો.

હીરાલાલ—(હાથમાં લાકડી લઈને) બોલ સાર્યુ, આજે ક્યાં ગયાંતો?

માણુકલાલ—જાય ક્યાં, ફક્ત શહેરમાં ફરીને આવ્યો આવ્યો છું.

હીરાલાલ—બીજે કંઈ ગયા નથી, બોલ સાર્યુ નહીં તો બાંધીને લટકાવીશ.

માણુકલાલ—સાર્યુ નહીં તો જુકું.

હીરાલાલ—ચાલ મારી સાથે (એ મકાડી ભોંયરા આગળ તેડી જઈને બતાવેછે.)

માણુકલાલ—શું છે. એ તમે મને શું બતાવોછો?

હીરાલાલ—કંમબખત જુકું બોલેછે; આમાથી બધા રૂપીયા કંઈ ગયા. (એમ કરીને બે, ચાર સપાટા ખેંચી કાઢાડેછે.)

માણુકલાલ—મરીગચારે, મરીગચારે; આ ખાપરે કો

ઈ આવોરે. (એમ બુઝો પાડતો નાશી જાયછે)

(પડેલા પડેછે.)

પ્રવેશ થાયો.

(સ્થલ જંગલ)

માણેકલાલ—(ખીડીને) જંગલ.

[રાજાનું મે કોમકા ઝોર ઈંદર મેરા નામ—એ રાગ.]
આ શું દશા માહરી થઈ ને આવ્યો જંગલ માંએ;
શુઝતું નથી મુજને કાંઈ થા પ્રભુ તું સહાએ.
કહાં મહારા ગાડી ઘોડા કહાં મહારી માત;
કહાં મહારી પ્યારીને કહાં મહારો તાત.
દુષ્ટ મહારા મિત્રએ મુજને કર્યો ખરાબ;
વેશીઆને, ત્યાં લઈ જઈ પીવડાવ્યો સરાય.
રૂપીઆ મહારા ખાઈ કરીને કર્યો છે બદનામ.
આ દુઃખ વખતે કોઈની નથી મુજને હામ.
કાસીદારો કહ્યું પિતાને ન આવી એને લાજ;
કુંબખતના પાપથી મને દુઃખ પડેછે આજ.

(મુઠ્ઠીખાઈ પડેછે)

પાછો શુદ્ધીમાં આવી ગાયછે.

માણેકલાલ—[લેલી લેલી પોકારું મે બનમે—એ રાગ]

જંગલ કત્તુ મને ખાવા ધાએ;
રસ્તો શુજતો નથી કાંહા જાએ. (ખેવાર.)
લડકા થાએ છે ભુતના ભારી,
એતો લાગે છે મુજને ધા કારી.
હવે અહીંઆથી જલદી હું જાઉં,
કોઈ રોહિરમાં જઈ મુખી થાઉં.

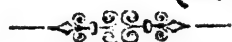
(જવા માંડેછે એટલામાં દેવ આવેછે અને તેને ઘ-
ણાજ બીહવાડી પુછે છે.)

દેવ—(મોઠાઘાંઠાથી) અએ એવકુશ તું ચહાં ક્યાંથી આવ
વ્યા, અને આ જંગલમાં કેમ તું રોર બકોર કરે છે. તું
જાણતો નથી કે આ જંગલમાં કકત દેવ માણસાનું રહેણ
જુ છે. ને જે કોઈ માનવી આવેછે તેનું ભક્ષ કરીનાંબુછું
(દાંત પીશીને) હવે હું તને કેમ છોડું. (તને વલગવા જાયછે)

માણિકલાલ—(બીહીને) આ બાપરે! સુવોરે! આવોરે!
(મુઠાખાઈ નીચે પડેછે, અને દેવ વિસ્મયદ્ર
પોતાને મારગે જાયછે. ને માણિકલાલ હડી ગાયછે)

માણિકલાલ—(હડીને) ગજલ.

[ચંદ્ર મુખીને એખલી, છોડીને હું આવચા અહીં—એરાગા
છવ જતે હમણા માહરો, બચી ગચોછું આજે હું,
હવેતો જાઉં હંધઆથી, ખીકની વાત શું કહું.
નસીબ માહરં ઊલટું, ફરી ગયું છે કેવું આજ,
નોકરી કરં કોઈની, મુંકી દઉં હું સર્વ લાજ.
(જાયછે.—પરદો પડે છે.)

પ્રવેશ પાંચમો. (સ્થલ એક રોહર)

[ભાડબુંજા રોખ નુરુદીનની દુકાન. નુરુદીન બેઠોછે
એટલામાં માણિકલાલ આવેછે.]

માણિકલાલ—(આવીને) રોઠ થોડાક મમરા ગરીબપર
એરખાની કરીને આપોતો હું તમારો મોઠો આભારી થઈશ.
કેમકે રોઠ હું ઘણો દુખનો ભરેલો આ રોહરમાં આવ્યોછું
અને મને ભુખ ઘણીજ લાગીછે.

નુરુદીન—તું કોણછે અને તું ક્યાં રહેછે અને તારી રી
જાતછે

માણિકલાલ—સેઠ, હું સૈનાપુર રોહરમાં રહું છું અને હું જાતનો વણીકણું ને મહારી ઉપર મ્હોટી આકૃત આવી પડવાથી આ રોહરમાં નીકળી આવ્યો છું.

ગુરૂદીન—ત્યારે તું માહરે ત્યાં નોકરી રહેશે?

માણિકલાલ—હાલ પાણુપગાર શું આપશે.

ગુરૂદીન—પગારતો હું તને પુરતો આપીશ. પણ તારે વેચાણખત લખી આપવું પડશે.

માણિકલાલ—ઝેલારાક કું તમને લખી આપું છું, પણ માહરે કાંમ શું કરવું.

ગુરૂદીન—કાંમતો માહરી દુકાનમાં જ થવું હશે તે શાં-પીસ કંઈ તારે જાસ્તે ખીજી લેવાતો નથી જવાને.

માણિકલાલ—લો ત્યારે હું લખી આપું છું.

[માણિકલાલ વેચાણખત લખી આપે છે.]

ગુરૂદીન—ચાલ હવે લુઘડા ઉતાર.

માણિકલાલ—સાહેબ ઉતારણું (લુઘડા ઉતારે છે.)

ગુરૂદીન—ચાલ હવે આ ભઠીમાં છાલા નાંખ.

માણિકલાલ—હાલ નાંખું. (છાલા લાખે છે, અને લાખતા હેયું ભસઈ આવે છે અને નીચેમુજબ ગાય છે.)

[મુજબ ઈશક પરીને મારા—એ રાગ]

માહરી હાંજી થઈ અકારી, ક્યાં રહતી હશે મુજ પ્યારી.

જુવો દેહ બધી કાળી થાયે, મારું તું હડી તે જાએ, હ
આ દુખ પડે છે ઘણું ભારી—ક્યાં રહતી.

એવું દુખતે કેમ વેણશે, માહરો હવ હવેતો નારો, હ

મુકી ખાપ થયો એકસારી—ક્યાં રહતી.

માહરી માત બહુ રહતી હોશે, નીત વાટ બેઠી એ જરો, હ

મજુ કેમ ગયો તું વીસારી—ક્યાં રહતી.

ઈશ્વર મેહેર કર તું આજે, માહરી બાળ અવસ્થા કાજે, ૭
હું થઈશ ઘણો આભારી—ક્યાં રહતી. ૪

તારી કીર્તિછે બધા જગમાં, આ દુખ પડે મારાં અંગમાં, ૭
એતો લાગે મુને ઘા કારી—ક્યાં રહતી. ૫

(પરદો પડેછે)

પ્રવેશ છઠો.

(પથલ હીરાલાલનું ઘર).

[અદ્વિગોશથી—હીરાલાલ તથા અંદનાગવરીની વાત ચીત.]

અંદનાગવરી—ઓ ઈશ્વર અરે પ્રભુ! મારો પુત્ર ક્યાં હ
શે. અને હું એને ક્યાં સોધું. (હીરાલાલ આવેછે)

હીરાલાલ—અરે! માણ પ્રિયા, આજ તારો જીવ કેમ
ઉદાસ માલમ પડેછે.

અંદનાગવરી—માણનાથ, તમે મારા પુત્રને મારી કહા
ડી મુક્યો તેથી મારા જીવને ઘણો ઉચાટ થાયછે.

હીરાલાલ—હે પ્રિયા, જેમ તારો જીવ ઉદાસછે, તેમ
માર પણ અંગમાં કંપારા છુટેછે. પણ કંઈ નહીં હું આપણા
શીપાઈએને એની શોધ કરવા મોકલુછું.

અંદનાગવરી—તમે તાકીદ કરો કેમકે, આપણે આપ—
ણા પુત્રની આજ કેટલાએક દીવસ વાર જોઈ પણ હજીસુધી
ઘરમાં આવ્યો નથી, માટે ઝટ કરો.

હીરાલાલ—(મોટેસાદે)રહીમખાં, કરીમખાં! જલદી આ
વ (આવેછે)

રહીમખાં—કીડી સાબ ક્યા હુકમ હે?

હીરાલાલ—તમે અહીયાંથી ઝટ જાઓ અને આપણા
માણેકલાલને શોધી લાવો, તમે સોધી લાવસોતો તમને ૫૦૦
રૂપીયા મળશે અને પગારમાં વધારો કરી આપીશ.

બેઉસાથે—(સલામ કરી) બોત ખુબ સાબ, અખી જાકે હમ બિનાકી તપાસ કરતેહે તુમ કુછ ફીકર મત્ર કરના (જાયછે)

અંદનાગવરી—હે પ્રાણુનાથ, તમેએ શીપાઈતા મો-કહ્યા, પણ આજ મારા જીવને ઘણો ઉચાટ થયોછે કે એ પુત્ર કંઈ નદીમાં કે કુવામાં ઇત્યાદી આપઘાટ કરી મરણતો નહીં પા-ચો હોય; અરે! પ્રભુ તું મારા પુત્રને મેળવ કે મારો બળેલો આત્મા કરે.

હીરાલાલ—હે પ્રાણુ પ્રિયા તું તારા જીવને ઉચાટ કરી મારા જીવને નકામો શું કરવા બાળેછે, જોકે મારી દેહમાં જેવા આગના ભડકા બલેછે, પણ હું મુખથી બોલીને શુંકર

અંદનાગવરી—મને આશાછેકે આપણા શીપાઈ પુત્ર ની સોધકરી વહેલા આવશે, માટે ચાલો રશોઈ તાહડી પડશે.

હીરાલાલ—પ્રિયા મને ખાવાનું આજે ઝેર બરાબર લાગેછે માટે તું જા હું આહિંછું,

અંદનાગવરી—પ્રાણુનાથ લાગેતો ઘણુંએ પણ શું કરીએ કંઈ ઇલાજ નથી. લો હું જાઉંછું તમે વહેલા આવજો.

(જાયછે)

હીરાલાલ—(વસ્ત્રકી તેરી કસમ ઘરમે હે ખાના મુજકો)

એ રાહ.

હાય ઇશ્વર કરો મેહેર મેળવ પુત્રને,

એન પડતું નથી થાંસાહાય આજ તું મને.

પુત્ર વીજોગથી મેં અન્ય પાંણી ત્યાગ કર્યું,

ક્યાં રખડતો હશે આ દુખ ક્યાં આવી પડ્યું.— હાય.

કરોધથી મારીને એને મેં નસાડી મુક્યો

ખતા ખાધી મેં હવે મારતા ન હાય મુક્યો.— હાય.

પ્રિયાના મેણા મને આજ સાંભળવા પડ્યા

પેલા લવનાતે પાપ આ લવ આવી નડ્યા.— હાય.

(મુરછા ખાઈ પડેછે)

[પડદો પડેછે]

પ્રવેશ સાતમો.

(સ્થલ, ચંપકલાલનું ઘર)

[ચંપકલાલ બેઠાછે અને બે સીપાઈ આવેછે]

બે સીપાઈ—(પ્રવેસકરીને) સાહેબ આપણું હીરાલાલના પુત્ર માણિકલાલ આજ કેટલાએક દીવરા થયા કોણુજાણુ કહું- એ ગયાછે, તે ખબર પડતી નથી. હમો ગામે ગામ રખડીને ડાક્યા પણ કંઈ પત્તો મળતો નથી. [લ્યા ગયા.

ચંપકલાલ—શુ? બોલેછકે બહેછે! કોણુ માણિકલાલ આ-

સીપાઈઓ—હા સાહેબ માણિકલાલ ચાલ્યાગયાછે અને તેમની સોધ કરવા અમને મોકલ્યાછે, માટે હું ખર કહું છું.
(માણિકલાલ નાશી ગયો; એવો અચાન સાંભળી તારા ગવરી પ્રવેશ કરેછે.)

તારાગવરી—પિતાજી સું છે, ને આ ગડબડ સાનીછે; અને આ સીપાઈ ક્યાંથી આવ્યાછે.

ચંપકલાલ—(સીપાઈને) તમે જાઓ, અને હું એની સોધ કરીશ, અને હમારે ત્યાં માણિકલાલ આવ્યા નથી.

(સીપાઈ જાયછે)

તારાગવરી—પિતાજી મને જવાબ કેમ નથી આપતા, અને વીચારમા કેમ બેઠાછો એ તમે ક્યા માણિકલાલની વાત કરી તે મને કહો.

ચંપકલાલ—અરે! માંરી વડાલી પુત્રી હું તને સું કહું મારું દહા બરાઈ આવેછે. અને જો સાંભલ કે તારો જે પતિ માણિકલાલ, તે આજ કેટલાક દીવસ થયા કોણુ જાણુ ક્યાં ગયા છે તે માટે આ સીપાઈઓ તેની સોધ કરવા નીકળ્યાછે, પણ જડતો નથી.

તારાગવરી—(ગાભરી થઈને) કોણુ મ્હારા પતી! હાય!
હાયરે! એ ક્યાં ગયા હશે! અરે! પ્રભુ' માહરા મનની ઉમેદતો
માહરા મનમાંજ રહીગઈ, હાય ! હાયરે! હું શું કરું.

ચંપકલાલ—અરે! તું આટલીબધી ઘાભરી કેમ થાયછે
તું ઘભરાઈશ નહીં, હું તારા પતિની શોધ કરવા જાઉં છું.

તારાગવરી—પિતાજી તમે જાવછો તો ખરા પણ
ઠેકલા આવજો, નહીતો માહરો માણુ કાહડી નાંખીશ.

ચંપકલાલ—તું કરી ફીકર ના રાખીશ.

(ચંપકલાલ જાયછે. અને તારાગવરી વિલાપ કરે છે.)

તારાગવરી— **લલીતઈંદ.**

અરર હાયરે બિય માહેરા, શું થયા હશે હાલ તાહેરા;
તજ ગયા પતિ શોધું ક્યાં જઈ, તુજ વીચાગમાં દુઃખીતો થઈ;
નીકળી જાયછે જીવ માહરો, તમ વીના દુઃખી તાત તાહેરા;
ઉદક અન્ન રે મે તજ્યું ખરું, અરર હાયરે જીવી શું કરું;
માણુ કાહડું હું પતિ વીચાગમાં, પડું ક્યાં જઈ કોની સાથમાં;
દીઠો નથી મેહ તુજને પતિ, પરણી ત્યાહરે નાની છેક હતી;
કાહડીનાંખું સનગાર સોખીન માહેરા, અરર હાયરે હાલતાહેરા;
કેસ છુટાં કરું તમ વિચાગથી, મરું હું હવે વગર મોતથી;
મજી તું હવે, ઉગાર મુજને, દયા ન આવી કેમ આજ તુજને;
પુરણુ પાપતે માહરા શું થયા, અરર માણુનાથ, ક્યાં જઈ રહ્યા.
(મુરછાં ખાઈ પડે છે. — પડે પડે.)

આંકત્રીજા, પ્રવેશ પેહલો.

(સ્થલ તારાગવરીના આરડો)

[તારાગવરી બે દાસી સાથે ઉદાસમાં બેઠીછે, અને
ચંપકલાલ પ્રવેશકરી કહેછે.]

ચંપકલાલ—અરે! પુત્રી હું તાહરા પતિને ક્યાં શોધું

ચખડતાં ચખડતાં માહરા પગની રગ ખેંચાઈ ગઈ છે.

તારાગવરી—(આંખમા આંશુલાવી) ઝાહો! પીતાલ તમને આટલું બધું દુઃખ પડ્યું પણ મારા માણુ પતે નહી મળ્યા ખેર, માહરા ભવીશ્યનો અનુસાર છે. પણ પિતાલ તમે મને જાણ્યા આપો તો હું માહરા માણુ પતિને શોધી લાવું, નહીતો આ ઘરમાં બેઠાથી માહરા જીવને ઘણાજ ઉચાટ થાશે માટે મને આજ્ઞા આપોતો સારું.

અંપકલાલ—અરે હું આટલે બધે રખડીને આવ્યા પણ મને ના મળ્યા તો તને કેમ મળશે. અને તું જશે તો તાહસ વિજેગનું દુઃખ માહરાથી કેમ સહન થશે.

તારાગવરી—(કંગનવા મોરા કરશે સરક ગચોરે—એ રાગ.

પીતાલ મહુને ખુશી થઈ રજા આપોરે,

પતિને શોધી લાવું, મલેતે સુખી થાવું, (ટક.)

દાશીઆ માહરી સાચેરે, શોધીલાવું હુંતો જાતેરે,

આ દુઃખપડેછે બોહોલું, કાઢશેહરમાં જઈ જાવું,

પડેછે દુઃખ કેટલું માહરું મન જાણિરે— પીતાલ

દાશી—(એજ રાગે.)

બાઈ આવું સાથ તમારીરે, તમે રાખો ના ફીકર મારીરે;

કહ્યામાં હમે રહીશું, મોકલશે ત્યાં જઈશું,

હુંકમ માયે લઈશું, હમારી જાત એવીરે — પીતાલ

(અંપકલાલ દાસીને અટકાવે છે.)

તારાગવરી—

પીતાલ સાન્ત થાવોરે, દાસીને નહીં અટકાવોરે,

તેડીને હુંતો જાઉ, બને તેમ વેહેલી આવું,

માતાના મંગળ ગાવું રજા આપી તેનેરે,— પીતાલ

અંપકલાલ—અરે, પુત્રી તું જાયછે ખરી, પણ તું તાહરા પતિને કેમ જાણખરી, કેમકે તું જે વખતે પરણી ત્યારે

તાહરી ઉમર હ વરયની હતી તે તને શું ખબર.

તારાગવરી—પિતાજી તમે કહ્યું તે વાત ખરાખર છે, પણ માહરો પતિ મને પરણવા આવ્યા તે વખતે મેં તેને નીહાળી સારી રીતે જોઈ જોઈ છે, અને તેને માહટી નીરાની તો જોઈ કે તેનાં કપાળ ઉપર કાળો દાઢ છે અને હું સારી પેઠે જોઈ જુ.

અંધકલાલ—જો એન જાય છે તો ખરી પણ વેહલી આવે કે કેમ કે તારા શીવાય માહરો જીવ કેમ કહ્યું કરશે!

(તારાગવરી એ દાસીને સાથે લઈ પોતાના પતિની શોધ કરવા જાય છે.)

—O:O:—

પ્રવેશ બીજો.

(સ્થળ ગુરદીનની દુકાન)

(તારાગવરી એ દાસીજી સાથે પ્રવેશ કરે છે અને દુરથી દાસીને બતાવે છે.)

તારાગવરી—(તુજ હે સોખ મીલનેકા—એ રાગ.)

અરે દાસી જો આ દુકાન, દેખાએ છે કોઈ શીતાન,
જાઉં પાસે હું એની સહી, પતિ માહરો છે એને તહીં.

દાસી—(એજ રાગે.)

નહીં જાણો તમે લગાર, થઈ ખોટી કરાછો વાર,
હુખરીની જાત છે એતા, નીહાળી જોયું છે મેતા.

તારાગવરી—(મીજાસમં)

શું જોલેછતું અરે દાસી, નીરાની દેખાઈ છે ખાસી.
કપાળે જો દાઢા છે એને, પુછું કેમ જઈને હું તેને.

દાસી—(હાથ જોડીને)

અરે બાઈ ખરી છે વાત, મને દેખાઈ જીવ જાત.
અચા છે એ પતિ તાહરો, આ શહેરનો છે કવો ધારો.

તારાગવરી—(હાથ બતાવી)

લોકો જાણે છે પુછો અહીં, કરીએ કાંમ રૂકું જઈ,
ઉતરીએ કો—ઈ—ને ત્યાંય, નથી સગું વડાલું હાંય.

(બધા લોકોની આવ જાવ થાય છે તેને દારી પુછે છે.)

દારી—અહ્યા ભાઈ આ રોહરનો ધારો કેવો છે?

એકમાણસ—અરે જરા ફરીથી, તું શું કહેવા માગે છે, તે માંત્ર ઉપરવાળોજ જાણે છે.

દારી—આ રોહરમાં કોઈ નોકર રહે, ને પછી તેને નીકળવું હોયતો નીકળાય કે નહીં?

એકમાણસ—આ રોહરમાં એવું છે કે, કોઈને ત્યાં નોકરી કરવાને કોઈ માણસ રહ્યું તો તેનાથી મુલે નીકળાય પણ જીવતાંતો નીકળાએજ નહીં. (બધા લોકો જાય છે.)

દારી—બાઈ કેમ હવે શું વીચાર છે?

તારાગવરી—હવે આપણે શું ફીકરે છે, માહરા માણ પતિના આજે મહને પુણ્ય દીન થયાં પણ એનાં શું હાલ હવાલ થઈગયા છે, તે જોઈને માહરી દેહમાં કાંટા ભેંકાય છે, પણ કંઈ અડચણ નહીં; આ રોહરમાં આવો ખાટો ધારો છે તેમાં નહીતો હમાણા માહરા પતિને લઈજઈ પિતાને મલતે, હવેતો એ ત્રણ દીવસની વારજતો કેમકે આ રોહરમાં આપણે સ્ત્રિ ચતુરાઈ બતાવી એને દગો કરી છોડવું તો હું એ ખરી હતી. હવે હમાણાતો આપણે ચાલો અને કોઈ ઘર શોધી કાઢી ત્યાં ઉતરીએ પછી જે ચતુરાઈ માહરી પાસે હોશે તે પ્રમાણે કરી એ ભાડલુંજાને છતરીને માહરા માણપતિને તેડી જઈશ.

દારી—ચાલો ત્યારે આપણે કોઈ ઘર શોધી કાઢીએ.

તારાગવરી—ચાલો, (જાય છે—ને પડદો પડે છે.)

પ્રવેશ સાતમો.

(સ્થળ એક ઘર.)

દાશી—કેમ, બાઈ આ ઘર ફીક મળ્યું કે-ની.

તારાગવરી—હા, પણ તું હવે એક કામ કર?

દાશી—તમે જે કામ ચોંપશો તે કરવાને તઈયાર છું.

તારાગવરી—તું આ શહેરમાંથી કોઈ ચાલાક અને હું શીયાર દાયાણુને તેડી લાવ, અને પછી હું મારી “સિ ચતુરાઈ” કરી ચકારા માણુ પતીને તેડી લાઉં.

દાશી—બાઈ સાહેબ મને કંઈ કહેવા જેવું રહેશે નહીં કારણકે હું પણ થોડી ઘણી સી ચતુરાઈ જાણું છું. (જાયછે)
(થોડી વારમાં દાસી દાયાણુને તેડી લાવેછે.)

દાયાણુ—કેમ બાઈ શું હુંકમ છે?

તારાગ—તારું નામ શું?

દાયાણુ—બાઈ શાબ, તારું નામ બીખી, અને હું દાયણુનું કામ કરી જાણું છું.

તારાગ—તમારેથી કોઈ આ શહેરમાં ચાલાક દાયાણુ છે? કેમકે જે દાયાણુ ઘણીજ હુશીયાર હોય તેનુંજ મારે કામ છે.

બીખી—બાઈ આ શહેરમાં તો મારેથી કોઈ વધે એમ નથી.

તારાગ—ત્યારે મારું કામ તારાથી થશે?

બીખી—તમે જે કામ કહેશો તે કામ હું તાકીદથી અને અફલ હોશીઆરીથી કરી આપીશ.

તારાગ—ત્યારે તો જા બહેન તું કોઈનો સુએલો નાના બાલક તને મળી આવે તો મારી પાશે જેમ બને તેમ તાકીદથી લાવી આપશે તો હું તને ખુસી કરીશ.

ભીખી— બાઈ સાહેબ, એ કામ મારું છે. તમને હમણા હું આણી આપું છું, મને શું વાર છે. (જાય છે)

તારા— (દારીને) એ દાયાણ તું સોધી લાવી, તેં ઘણી હુ-
શીયાર છે હવે એ તો ઠીક થયું. હમણા એ છોકરો લઈ આવે
ત્યારે તારે આપણી પેટીમાંથી ૫૦ મોહોર ઇનામ આપજે.

દારી— બાઈ સાહેબ, મને કાંઈ કહેવું પડે એમ નથી.
(એટલામાં દાયાણ છોકરો લાવે છે)

ભીખી— લો બાઈ સાહેબ. આપના હુકમ મુજબ આ
છોકરો લાવી છું. (એમ કહી છોકરો તેના ખોળામાં મુકે છે.)

તારા— (છોકરાને હાથમાં લઈને) શાબાસ છે બહેન,
છોકરો તો તે મને સારો આણી આપ્યો છે, બહેન આ વખતે
હું તને જે આપું તે થોડું છે, (દારી તરફ જોઈને) દારી જા
આ ભીખીને વારતે સારા સારા પોશાક અને ૫૦ મોહોર લાવી
આપ (દારી લાવે છે ને ભીખીને આપે છે અને ભીખી ર
જા. લઈ જાય છે.)

દારી— બાઈ, હવે આ છોકરાને તમે શું કરશો?

તારા— લે એને નવરાત્રી સારાં સારાં લુગડા ને ઘરેણાં પે-
હેરાત્રી લાવ. (દારી જાય છે ને લુગડાં ઘરેણાં વીજરે પહેરાત્રી
લાવે છે.)

દારી— લો બાઈ લુગડાંને ઘરેણાં પહેરાવ્યાં.

તારા— હવે તું મારી સાથે ચાલ, અને આ દારીને બે-
સવા દો. કેમકે ત્રણ જાણી સાથે જઈએ તો તેમાં અપશુકન
ગણાય. માટે આપણે બે જાણીએ જઈએ અને પેલા લાડ-
લુજાને ત્યાં શ્રી ચતુરાઈ બતાવી મારા પતીને તેડી લાવીએ.

દારી— ચાલો ત્યારે જઈએ. (જાય છે) ને પરડા
પડે છે.

પ્રવેશ ચોથો.

સ્થળ ગુરૂદીનની દુકાન.

(ગુરૂદીન પોતાની દુકાન પર બેઠા છે, ને તારાગવરી દારીની સાથે મમરા લેવા આવે છે, ને ચતુરાઈ બતાવે છે.)

તારાગ— (ગુરૂદીનને) લે, આ એક પર્દશાના મમરા આપે!

ગુરૂદીન— લાવ પર્દશા, આટલી બધી મીઠાશ શાની કરેછે? (મમરા આપે છે)

તારાગ— પીટયા, પર્દશાના કુટલા મમરા આપે છે?

ગુરૂદીન— તો રાંડ, ગાલો શાની આપે છે? કુર રહે અહીંથી (એમ કહી લાકડીનો ગોદો મારે છે, અને તારાગવરી બાળકને હાથમાંથી મુકી દે છે અને બુમો પાડે છે.)

તારાગ— હાયહાયરે! કોઈ આવોરે! મારા માણુ રામ પુત્રને મારી નાંખ્યા! હાય હવે હું શું કરું? અને મારે ઘર શું જ વાબ દર્દશ, હાય હાયરે!

ગુરૂદીન— (પગે લાગીને) બાઈ શાહેબ તમારે ગમે એ ટલા રૂપીઆ લો, અને મને માફ કરો.

તારાગ— પીટયા તેં મારા માણુસમ બાળકને મારી નાંખ્યે ને તને માફ કેમ કરું, હવે હું તને સરકારમાં લઈ જઈ ખુનથી ખુન લઈશ, ત્યારે તને છોડીશ.

ગુરૂદીન— (કરગરીને) અરે મારી બેહેના, તમારે મારી પાસે જે લેવુ હોય તે લો; પણ મને જવાદો.

તારાગવરી— અરર! હવે હું તને કેમ જવા દઉં, હમણા શીપાઈને બોલાઈં છું, અને તને પકડાવી સરકારમાં માફલાવીશ ત્યારે હું તને છોડીશ. તાં વગર તને કેમ જવાદો.

(બધા માણસો આવતા જાય છે)

એક માણસ—કેમ ભાઈ નુરહીન, આજે દુકાન ઉપર સેની ગડબડછે?

ખીના—આહો, હો, હો, હો! એ લડકા કીસકા મરગયા, આહા, હા, હા, હા! એ લડકું કયા ખુદાને નુર દીધાહે.

નુરહીન—(રડતા) અરે ભાઈ મેને જરા હાથ ડાંચા કરકર લકડી ખતાઈ શો એ બાઈકે હાથમેશો ગીર ગયા, ઈ—સમિ અબ મે કયા કરું.

એક માણસ—અરે આ લક્ષીબાઈ, તું મું કરવાને આ ખચારા ગરીબપર ગળબ કરેછે, માટે તારે જે જોઈએ તે લે, અને એ ખચારા ગરીબપર દયા લાગી જવાદે; કેમકે એ ખચારાને સરકારમાં લઈ જઈશતો તારા હાથમાં મું આવવાનુંછે માટે હવે એને માફ કર.

તારાગવરી—(દારીને આધી ખોલીને) કેમ દાસી, હવે મું કરું?

દાસી—(ધીમે સાદે)બાઈ આપણે તમારા પતીને લઈને રસતે પડીએ એવો હયાય કરવા જોઈએ.

તારાગવરી—(નુરહીનને) ત્યારે તે માહરા પુત્રનું ખુન કીધું તેના બદલામાં તારી દુકાનમાનો એક માણસને મારી સાથે મોકલ (હાથ લાગ્યા કરી) જા, એતો હુંજ તને જવા દઈશું; હમાણા કેઈ બીજો હોતોતો તારો જીવ લેત.

નુરહીન—(હાથ જોડીને) બાઈ તમારે માણસ જાઈ એ તો લઈ જાઓ, હું તમને ના નથી કહેતો. કારણ કે તમે તો મારો મોટો ગુનો માફ કીધો છો. (એ નોકર બેઠા છે તેને હાથ કરીને) કેમ બાઈ આને મોકલું.

તારાગવરી—(પોતાનાં ધણી તરફ હાથ ખતાવીને) ના, આને મોકલો.

નુરુદ્દીન—(માણિકલાલને) જા અલ્યા આ, ખાઈની સાથે ?
માણિકલાલ—જાણી છું છ.

(તારાગવરી માણિકલાલ પાસે છોકરાને ઉચકાવી
 ઘેર લાવેછે.) (પડદો પડેછે.)

પ્રવેશ પાંચ મો.

(સ્થળ એક ઘર.)

(તારાગવરી, દાસી, તથા માણિકલાલ પ્રવેશ કરે છે.)

તારાગવરી—[ગોરી ચલી સાસરે ફીર કબુ આનાહે.] રાગ

તમે સ્વામીછો માહરા ખ્યારી હું તમારી,
 તમ કારણુ શહુછે દુઃખ ઘણું મે ભારી;
 દેશે દેશ રખડી થાકી ઘણી હું જ્યારે,
 આવી આ રોહરની માહે મળ્યાછો ત્યારે;
 બુવો દગો મે કીધો કેવો એહની સાથે,
 “ચતુરાઈ” બતાવી ઠીક તમારે માટે;
 આ ઘરમાં આવીને કર્યો હતો મે વાસો,
 દાયણુ નો કીધો સંગ થયો તમારો;
 માઈ શરીર શુકાઈ ગયું તમારે કાજે,
 કઈ બત્રીશ હું રસોઈ જમાડું આજે.

(તારાગવરી ખ્યારથી ભેટેછે.)

માણિકલાલ—[એજ રાગે.

ખ્યારી કહું શું હું માહરા દુઃખની વાતો,
 જંગલમાં ગઈ છે બુરી મુજને ઘાતો;
 રાક્ષસ આવ્યો વીકાળ નેઝ હું ખીધો,
 કથરે કર્યો ઉપકાર ઉગારી લીધો;
 પછે આવી રોહરમાં રહ્યો એને ત્યાંય,
 દીન દીન શરીરતો ગણાતું માઈ જાય;

તેં ઉપાય કીધો ઠીક ઓ માહરી ખ્યારી,
છુટવાની નોહતી આરા કીધો આભારી.

તારાગવરી.—[એજ રાજે.]

જે બની ગઈ તે હવે વાત નવ કરશો;
વિશારો સઘલું તમે દીલમાં ના ધરશો;
હવે તેડી જાઉં મુજ ઘેર પિતાની પાસે,
પછે જઈશું તમારે ઘેર અતી હલારો.

(તારાગવરી હાથ પકડીને પોતાને ઘેર લઈ જાયછે.)

પ્રવેશ છ થો.

(સ્થલ ચંપકલાલનું ઘર.)

(ચંપકલાલ શોકાતુર બેઠાછે અને માણિકલાલ તારાગવરી તથા દાસી, આવે છે.)

ચંપકલાલ.—અહા! આજ માહરી પુત્રીને ગયાને એક માસ થયો, પણ કાંઈ ખબર પડતી નથી કે ક્યાં હોશે, જોડા છું બે ચાર દીવસમાં નહીં આવશે તો મારે શોધ કરવા જ હું પડશે.
(એટલામાં માણિકલાલ તારાગવરી તથા તથા દાસી આવે છે.)

તારાગવરી.—(પગે લાગીને) પિતાજી હું માહરા પતિને અતી મેહનતકરી શોધી લાવી છું.

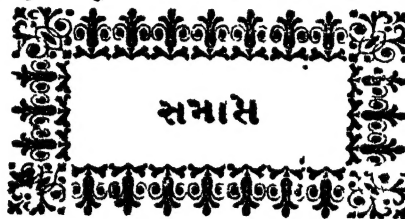
ચંપકલાલ.—(ઝડપમાં ઉઠીને) માણિકલાલને ભેટ દે.

—બધા સાથે ગાયછે.—

ઈશ્વર પ્રાથના.

મણુ તાહરી કીર્તિછે સૌ જગમાં,
જીવો દુઃખ પહચું આ અંગમાં. (ટીક)
માણિકલાલ ને તારાગવરી ને,
સીધ થયું મણુ કામ જવરીને, મણુ.

માર ઉતાર્યા મલુ હમો ને,
 ઈશ્વર રાખે શુખી તમોને. મલુ,
 અચળ ગતી છે તારાગવરીની,
 ખતમવી “ચતુરાઈ” એને ઘણી. મલુ.
 રજા હમો માગી લઈએ આજે,
 વઢે વાણી રણછોડદાસ રૂંડા કાજે. મલુ.

શુદ્ધી પત્ર.

પ્રવેસ.	પાનું.	આજ.	અસુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૪ થો	૮	૭	સ્થળ હીરાલાલ નું ઘર. તે નહી	સ્થળ ચંપકલાલ નું ઘર. એ ખર.
૪ થો	૮	૮	પેમાગવરી બે- ઠીછે ન હીરાલા લઆવે તે નહી	પેમાગવરી બેઠી છે ન ચંપકલાલ આવેછે એ ખર.

શતવંતીરાણી ને રાજા ભરથરીની લાવણી. ૬

થી સતવંતી રાણી રાજા ભરથરકો લીનો ગલે લગાય
શુન પતી પયારે, શીકાર ખેલને દીશા ઉતર મત જાય

ધુરુપદ.

છત્રપતી માહરાજા ત્રીઆકે કહેનેકા ના કરે ખીચાર.

ખીલમના લાગે, હુકમકે સાથ કીયે ઘોડે. તખ્તયાર,

જીત શેનેરી યા ઘોડેયે, એ.ર ગેના યા જરકશ્ચકાર,

શતાર હોકે ચલે જંગલકે તગ્ધ ખેલને શીકાર,

શર

ચરતે હીરણુ ખીયા ખાનમે રાજાકે જાગ આયા નજર;

દેખ મીરગ કાલા લીએ સમસીર ખેંગી જાયકર.

સમ હીરણી મીન રાજાએ કહેનેલગી સમજાયકર.

મારું મીરગલી દસ પાંચ મત મારો મીરગપર લાવકર.

ગજલ.

સખ હીરણી મીન રાજાએ ઈઉં અરજ ગુનરી,

એ સરદાર હમારા હમી હયે ઉનોકી સખ નારી,

ના થતી ફરીયાદ રાજાએ માની લાયરી.

સમસીર ખેંચ રાજાએ ઉસ મીરગકુ મારી,

છોટી રંગત

જીસ અપત મીરગને તનસે પ્રાણુ ગુમાયા

અખ મીરગ નારીને ગારો શેર મચાયા,

હુકમ કયામત ઉતરે એર ગમકા છ.યાં,

એ દરદી રાજા તુજે દરસ નહી આયા,

(વલણ) સગપ દીયા રાજા ભરથરકો તેરી રાણી વીધવા હો જાય

શુન પતી પયારે સીનાર ખેલને દીસા ઉતર મત જાય. ॥ ૧ ॥

માર મીરગ લે ચલે રાજા આએ યુર ગોગખકે તીર,

દેખ મીરગકુ નાથજી જાત ડુરો દીનમે દમગીર,

સજીવન કરો મીરગ નાથજી મદ્દ કડો અઠી તકશીર,

ચનાકરણા છોડ રાજા પાટ મેં જનુ ફકીર

આ ચોપડી નીચે લખેલે ઠેકાણેથી મળશે.

રૂ. આ. પ.

ફીદલ ગાઈડ. વગર ઉસ્તાદે સીખી સકાય ...	૦	૮	૦
એનજીન બાએલરનો સાર સંગ્રહ.	૦	૧૩	૦
કાવ્ય દોહન મોહું'	૩	૦	૦
સુઝા બોહોતેરી... ..	૩	૦	૦
હું નરનો અરક... ..	૧	૦	૦
ગુજરાતી તથા અંગરેજી રજીસ્ટર	૦	૧	૦
મમદા પત્ર લેખાવળી... ..	૦	૩	૦
રૂપસીંહ નાટક	૦	૧	૦
વર્ધદ સાર	૦	૨	૦
ગુજરાતી પંચાંગ	૦	૧	૦
હાયના વાળા વગાડવાની ચોપડી	૦	૪	૦
ક્રીમીનલ ટીકાનો	૪	૦	૦
સીવીલ પોસીબર ટીકાનો	૪	૦	૦
પેનલ કોટ ટીકાનો	૧	૮	૦
આપકારી કાયદો	૦	૮	૦
અફીનનો કાયદો	૦	૪	૦
મંચેરજી જમશેદજી પોરટવાળા શુરત નાણાવટ			

એક ચતુર નાર અથવા સ્ત્રી સીક્ષણ સાર
 ક્રીકેટ ગાઈડ બેલબોટની ... ..
 આગગાડી તથા ચંનીયડવાનો રમુજી ગરબો
 સરાવાણ મહીનાના રમુજી ગરબા ... ..
 ગુજરાતી પંચાંગ નવું ... ..
 લગનના ગીત તથા રાત્રીના બાગનો નવો ગરબો ... ૮

